

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ
ЗА ОДРАСЛЕ И СТАРИЈЕ СА МЕНТАЛНИМ, ИНТЕЛЕКТУАЛНИМ,
ТЕЛЕСНИМ ИЛИ СЕНЗОРНИМ ИНВАЛИДИТЕТОМ
ЗА 2022. ГОДИНУ

Београд, јун 2023. године

Садржај

УВОД.....	3
1. ОПШТИ ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ.....	6
2. ЉУДСКИ РЕСУРСИ У УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ	9
3. КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ.....	11
3.1. Корисници према старосној и полној структури и разлозима смештаја	11
3.2. Корисници према дужини боравка, врсти инвалидитета, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја	13
4. ПРУЖАЊЕ УСЛУГЕ СМЕШТАЈА	18
4.1. Услови становања корисника – смештајни капацитети, приступачност установа	18
4.2. Стручни послови социјалне заштите – процена, одређивање степена подршке, индивидуални план	18
4.3. Процедуре у установи – интерни тимови за борбу против насиља над корисницима, рестриктивне мере, интерна евалуација	21
5. ПРУЖАЊЕ ДРУГИХ УСЛУГА ИЗ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ	23
6. ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧЦИ.....	25
7. ПРЕПОРУКЕ	28

УВОД

Стратешки оквир у оквиру кога ће бити разматран Извештај о раду установа социјалне заштите за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом за 2022. годину дефинисан је *Стратегијом деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022-2026.*¹

Захтеви за спровођење процеса деинституционализације произилазе из различитих стратешких и нормативних аката, а пре свега обавеза насталих усвајањем Закона о потврђивању Конвенција о правима особа са инвалидитетом², који за циљ има „унапређивање, заштиту и осигуравање пуног и једнаког уживања свих људских права и основних слобода особа са инвалидитетом, укључујући и право на живот у заједници”³.

Основни циљ Стратегије је остваривање права на живот у заједници корисника социјалне заштите кроз процесе деинституционализације⁴ и социјалне инклузије. Стратегија је примарно је усмерена ка особама са интелектуалним и менталним тешкоћама које су у највећем ризику од институционализације и социјалног искључивања.

Нормативни оквир којим се уређује услуга смештаја одраслих и старијих у систему социјалне заштите у Републици Србији чини *Закон о социјалној заштити*⁵, *Уредба о мрежи установа социјалне заштите*⁶ и *Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите*⁷. Са појавом пандемије КОВИД-а 19 почетком 2020. године, рад ових установа регулисан је и *Препорукама о начину поступања установа социјалне заштите за смештај корисника и организација социјалне заштите за пружање услуга домског смештаја приликом посета*⁸.

Закон о социјалној заштити (у даљем тексту Закон) наводи услуге смештаја у члану 40. као „смештај у сродничку, хранитељску или другу породицу за одрасле и старије или домски смештај, смештај у прихватилиште или друге врсте смештаја“. У члану 41. се дефинише да одрасле особе могу бити корисници *домског смештаја*, односно социјалне заштите. Домским смештајем се кориснику обезбеђује становање и задовољење основних животних потреба и здравствена заштита (члан 51).

¹ "Службени гласник РС", број 12 од 1. фебруара 2022.

² "Службени гласник РС"- Међународни уговори", број 42/09

³ Члан 1. Закона о потврђивању Конвенција о правима особа са инвалидитетом, "Службени гласник РС"- Међународни уговори", број 42/09.

⁴ Деинституционализацију треба разликовати од трансформације резиденцијалних установа, као процеса усмереног ка реформисању њиховог мандата, односно услуга које пружају.

⁵ Закон о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

⁶ "Службени гласник РС", бр. 16 од 7. марта 2012, 12 од 5. фебруара 2013.

⁷ „Службени гласник РС“, бр. 42 од 14. маја 2013., 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

⁸ Број 06-00-8/2021-09 од 03.02.2021. године

Домски смештај обезбеђује се кориснику коме се не могу обезбедити или није у његовом најбољем интересу, останак у породици, услуге у заједници или породични смештај (члан 52. став 1). Дом за смештај одраслих и старијих не може имати капацитет већи од 100 корисника (члан 54).

Уредбом о мрежи установа социјалне заштите (у даљем тексту: Уредба) ближе се дефинише основна делатност установа социјалне заштите за смештај корисника и одређују капацитети и групе корисника. Укупно 18 установа намењено је смештају одраслих и старијих са инвалидитетом или другим тешкоћама. У односу на број установа наведених у Уредби, овим извештајем обухваћено је укупно 16 установа⁹.

Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите (у даљем тексту Правилник) у члану 22. прецизира се да се услуге смештаја пружају лицима са навршених 26 година живота, која услед физичких, интелектуалних или тешкоћа у психичком функционисању имају потребу за интензивним и целодневним надзором, негом и подршком током 24 сата, а чије се потребе тренутно не могу задовољити у породичном окружењу или услугама у заједници¹⁰. Правилником су дефинисани и минимални стандарди услуге домског смештаја. Право на лиценцу има организација социјалне заштите која је регистрована у складу са законом; испуњава стандарде за пружање услуга за коју тражи издавање лиценце, а који се тичу локације, простора, опреме, организације, броја и стручности ангажованог особља; процене, планирања и активности за пружање конкретне услуге социјалне заштите; најмање две године пружа услуге социјалне заштите.¹¹ Лиценцу издаје министарство надлежно за социјалну заштиту и издаје се на шест година.^{12 13}

На дан 31.12. 2022. године, две од укупно 16 установа су имале важећу лиценцу и то ограничену са роком важења до 5 година:

- Дом за одрасла инвалидна лица Земун
- Дом за смештај душевно оболелих лица "Свети Василије Острошки – Чудотворац" Нови Бечеј

Препорука о начину поступања установа социјалне заштите за смештај корисника и

⁹Подаци Центра за заштиту жртава трговине људима, установе социјалне заштите који је такође обухваћен актуелном Уредбом о мрежи, не приказују се у овом извештају јер ЦЗЖТЉ не пружа услугу смештаја одраслим особама са инвалидитетом; а извештај установе „Штимље“, Урошевац није доступан од 1999. године, односно од тренутка успостављања Привремене мисије УН на територији АП Косово и Метохија.

¹⁰ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, „Службени гласник РС“, бр. 42 од 14. маја 2013., 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

¹¹ Члан 179. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

¹² Члан 178. Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

¹³ Пружаоци услуга који поседују лиценцу на шест година су у потпуности задовољили минималне стандарде за целовито пружање услуга и предузимање свих активности у оквиру пружања услуге. У изузетним случајевима издаје се ограничена лиценца са роком важења до пет година која се може издати само једном. Издаје се пружаоцима који нису у потпуности испунили минималне стандарде за пружање 4 услуга социјалне заштите, или немају претходно двогодишње искуство у пружању услуга

организација социјалне заштите за пружање услуга домског смештаја приликом посета је креирана у сврхе успостављања равнотеже између ризика од ширења КОВИД-а 19 и користи коју посете породице и других значајних особа имају на ментално здравље и квалитет живота корисника домског смештаја; пружање подршке пружаоцима услуга, запосленима и породицама корисника како би се правовремено испланирале и реализовале посете што је могуће безбедније, уважавајући различитости сваке установе у погледу просторне и радне организације и корисничких група.

Извештај о раду установа за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом за 2022. годину обухвата појединачне извештаје 16 установа и сачињен је на основу података који су стручни радници уносили у програмску апликацију АУРОРА¹⁴ и података из наративних извештаја¹⁵ и састоји се из шест целина: у првом делу извештаја су приказани општи подаци о установама; у другом делу дати су основни подаци о људским ресурсима; у трећем поглављу су приказани подаци о корисницима домског смештаја, а четврто поглавље се односи на карактеристике услуге смештаја (услови становања, стручни послови, процедуре и стручни рад са корисницима). У петом поглављу су приказани основни налази о услугама социјалне заштите које су установе пружале у локалној заједници. У шестом поглављу приказани су најважнији закључци и препоруке.

У извештају је приказан рад свих установа, без обзира на статус лиценцирања и свих услуга – домског смештаја и локалних социјалних услуга, без обзира на статус лиценцирања, из два разлога:

- Да би се стекла што потпунија слика о свакодневном раду, позитивним променама и најважнијим тешкоћама у функционисању установа и
- Да би се сагледале главне препреке у реализацији циљева реформе социјалне заштите у домену лиценцирања и деинституционализације установа за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом.

¹⁴ Програмска апликација АУРОРА се користи за унос годишњих извештаја о раду установа социјалне заштите почев од 2018. године

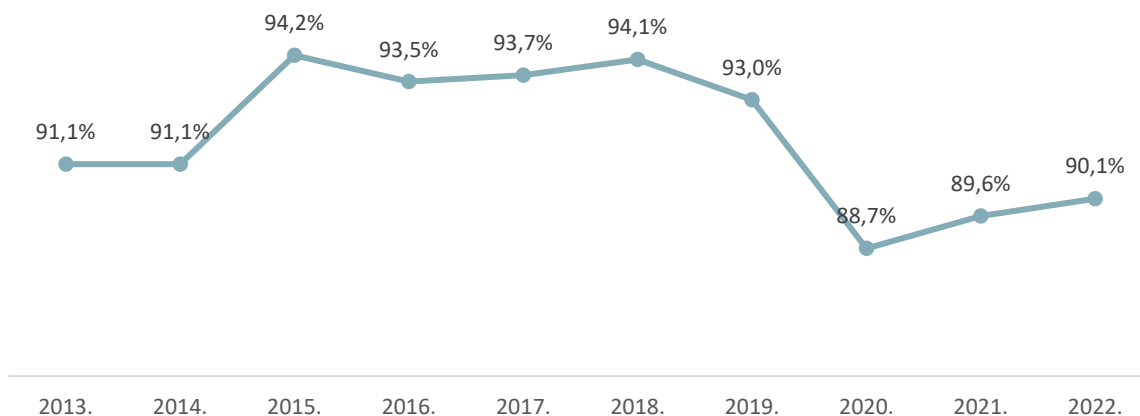
¹⁵ 14 од укупно 16 установа је доставило своје наративне извештаје за 2022. годину

1. ОПШТИ ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ

У периоду 2013 – 2022. године искоришћеност домског капацитета је континуирано висока, у 2022. години била је 90,1% што је у нивоу десетогодишњег просека који износи 91,9% (Графикон 1).

Укупан број корисника у 2022. години био је 4.297, а на дан 31.12.2022. године на домском смештају било је 3.955 корисника (Табела 1).

Графикон 1 - Искоришћеност капацитета домског смештаја, 2013- 2022. (%)

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

Табела 1 - Укупни капацитети установа за одрасле и старије са телесним, интелектуалним или менталним тешкоћама, 2013 - 2022.

Година	Капацитет ¹⁶	Укупан број корисника у години	Укупан број корисника 31.12.
2013.	4.339	4.534	3.953
2014.	4.339	4.453	3.953
2015.	4.339	4.415	4.089
2016.	4.339	4.401	4.056
2017.	4.339	4.416	4.111
2018.	4.389	4.414	4.131
2019.	4.389	4.385	4.080
2020.	4.389	4.241	3.892
2021.	4.389	4.232	3.933
2022.	4.389	4.297	3.955

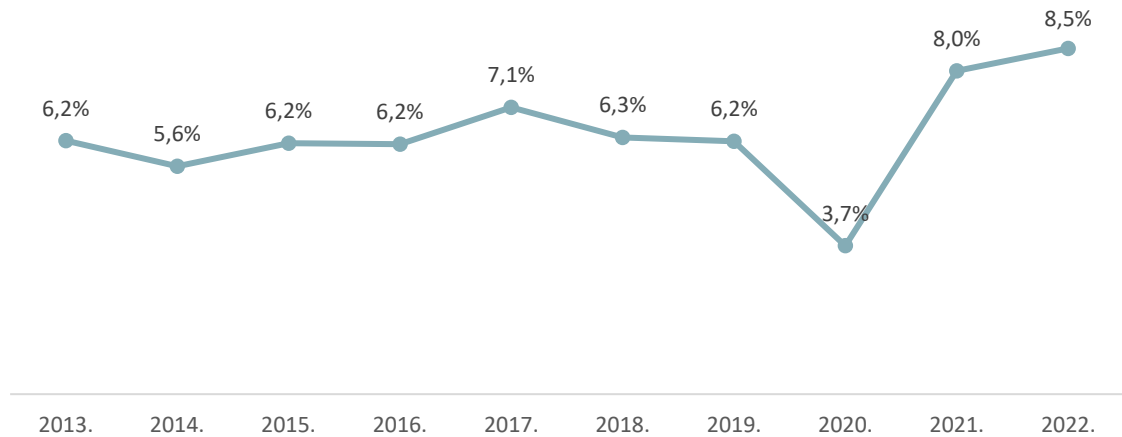
Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

У току 2022. године смештено је укупно 366 корисника, што представља повећање од 29,3% у односу на 2013. годину. Нови корисници чине 8,5% од укупног броја корисника, што је на нивоу десетогодишњег просека који износи 6,4%. Удео нових корисника у 2022.

¹⁶ Према Уредби о мрежи установа социјалне заштите, Службени гласник РС, бр. 12/2013.

години је значајно већи у односу на 2020. годину, која је била најнижа тачка у десетогодишњем периоду (Графикон 2) и последица је мера које је држава предузимала у циљу превенције ширења епидемије Ковид 19, односно забране пријема нових корисника у установе социјалне заштите.

Графикон 2 – Корисници смештени у току године, 2013 – 2022. (%)

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

Само пет установа има капацитет до 100 корисника као што је прописано Законом (Табела 2). То су:

- Установа за одрасле и старије "Љубовија"
- Дом за смештај одраслих лица Блаце-Трбуње
- Дом за одрасла инвалидна лица Земун
- Центар за социјални рад Параћин - Домско одељење у Извору
- Дом за одрасла инвалидна лица Дољевац

Табела 2 – Корисници домског смештаја у 2022. години према капацитету установа и броју корисника

	Назив и седиште установе	Капацитет према Уредби	Укупан број корисника у 2022.	Нови корисници у 2022.	Број корисника на дан 31.12.2022.
1.	Установа за одрасле и старије "Љубовија"	50	57	17	47
2.	Дом за смештај одраслих лица Блаце-Трбуње	80	83	5	75
3.	Дом за одрасла инвалидна лица Земун	80	86	6	80
4.	Центар за социјални рад Параћин-Домско одељење у Извору	92	85	1	81
5.	Дом за одрасла инвалидна лица Дољевац	100	100	17	79
6.	Дом за лица са оштећеним видом – Збрињавање, Панчево	120	141	31	107
7.	Дом за ЛОМР Срце у Јабуци	180	193	12	183
8.	Дом за душевно оболела лица, Чуруг	200	218	23	197
9.	Геронтолошки центар "Јеленац" РЈ "Тешица"	280	288	59	260

10.	Установа за одрасле и старије "Гвозден Јованчићевић" Велики Поповац	280	272	16	260
11.	Дом за лица ометена у менталном развоју Оттхон, Стара Моравица	300	297	19	262
12.	Дом за лица ментално ометена у развоју Тутин	302	211	3	204
13.	Дом за смештај душевно оболелих лица "Свети Василије Острошки - Чудотворац	425	473	38	434
14.	Дом за смештај одраслих лица Кулина	500	306	17	298
15.	Дом за душевно оболела лица, 1 Октобар - Стари Лец, Пландиште	550	581	35	546
16.	Завод за смештај одраслих лица "Мале Пчелице"	850	906	67	842
	Укупно	4.389	4.297	366	3.955

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

2. ЉУДСКИ РЕСУРСИ У УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ

У установама је на дан 31.12.2022. године било 1.483 запослених од чега 87,3% у радном односу на неодређено време (Табела 3). Доминантну категорију чине сарадници¹⁷ са уделом од 44,2%, следе технички радници¹⁸ са 37%. Стручни радници су заступљени са 6,7%, а стручни сарадници са 4,7%.¹⁹ У десетогодишњем периоду забележено је смањење броја стручних радника за 5,7% и повећање броја стручних сарадника за 7,7%.

Табела 3 – Број запослених према радном месту и статусу запослености, 31.12.2022.

Статус запосленог	Р а д н о м е с т о						
	Руководећи	Стручни радници	Стручни сарадници	Сарадници	Фин.-админ. радници	Техн. радници	Укупно
Радни однос заснован на неодређено време	14	83	67	610	73	448	1.295
Радни однос заснован на одређено време	6	7	2	44	16	92	167
Ангажовање на обављању привремених и повремених послова или другом типу уговора	0	9	1	2	0	8	20
Приправници и стажисти	0	1	0	0	0	0	1
Укупно	20	100	70	656	89	548	1.483

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

Законом о социјалној заштити²⁰ предвиђено је да стручни радници и стручни сарадници у току професионалног рада стално прате развој науке и струке и да се стручно усавршавају ради одржавања и унапређивања професионалних компетенција и квалитета стручног рада. Стручно усавршавање стручних радника услов је за напредовање и стицање, односно обнављање лиценце. Установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите, дужан је да запосленом стручном раднику обезбеди услове за стицање и обнављање лиценце, у складу са законом.

У току 2022. године, највише запослених је похађало програме обуке који су акредитовани у систему здравствене и социјалне заштите (Табела 4).

¹⁷ Неговатељице, медицинске сестре, радни инструктори, физиотерапеути итд.

¹⁸ Спремачице, кувари, возачи итд.

¹⁹ Радно-окупациони терапеути, нутриционисти, васпитачи, виши физиотерапеути, виши медицински техничари итд.

²⁰ Члан 144 Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

Табела 4 - Број ангажованих радника који су похађали програме стручног усавршавања, 2022.

Врста програма обуке или стручног усавршавања	Број радника
Програми обуке који су акредитовани у систему социјалне заштите	85
Програми обуке из области соц заштите који нису акредитовани	29
Програми обуке који су акредитовани у систему здравствене заштите	115
Програми обуке из области здравствене заштите који нису акредитовани	36
Семинари, саветовања, конференције и друго	66

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

У десетогодишњем периоду уочава се тренд смањења учешћа републичког буџета у финансирању запослених (Табела 5). Највише, односно 55,4% запослених финансирано је из прихода установа који потичу од учешћа корисника у плаћању цене услуге и новчаних средстава из пројеката или донација. РФЗО финансира већину здравствених радника у установама са уделом од 18,7%. Учешће локалне самоуправе у финансирању износи 1,6%.

Табела 5 – Запослени према извору финансирања на дан 31.12., 2013 – 2022. (%)

	Буџет РС	Буџет ЛС	Установа	РФЗО	Укупно
2013.	54,8%	1,4%	28,8%	15,0%	100,0%
2014.	48,2%	0,3%	32,2%	19,3%	100,0%
2015.	45,0%	0,4%	35,6%	19,0%	100,0%
2016.	44,6%	0,9%	37,4%	17,1%	100,0%
2017.	35,6%	1,5%	47,1%	15,8%	100,0%
2018.	40,8%	1,3%	40,0%	18,0%	100,0%
2019.	36,0%	1,3%	43,9%	18,8%	100,0%
2020.	36,4%	0,4%	45,4%	17,8%	100,0%
2021.	24,4%	0,3%	56,7%	18,5%	100,0%
2022.	24,2%	1,6%	55,4%	18,7%	100,0%

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

У старосној структури (Табела 6) најзаступљенији су запослени старости између 41 и 50 година са 36,9%, а запослени старости између 51 и 60 година имају удео од 32,4%. У полној структури доминирају жене, 72,8%.

Табела 6 – Број запослених према полу и старости, 31.12.2022.

	М	Ж	Укупно	М (%)	Ж (%)	
до 30	29	52	81	35,8%	64,2%	100,0%
31-40	66	207	273	24,2%	75,8%	100,0%
41-50	160	387	547	29,3%	70,7%	100,0%
51-60	118	362	480	24,6%	75,4%	100,0%
60+	31	71	102	30,4%	69,6%	100,0%
Укупно	404	1.079	1.483			

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

3. КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ

3.1. Корисници према старосној и полној структури и разлозима смештаја

У току 2022. године на домском смештају било је укупно 4.297 корисника, а на дан 31.12.2022. године 3.955 корисника (Табела 7). Полна структура корисника је уједначена, са 52,2% мушкараца и 47,3% жена. У старосној структури доминирају одрасли са уделом од 77,5%. Млади су слабо заступљени са 1,5%. У току 2022. године на домском смештају је било и једно дете.

Табела 7 – Корисници домског смештаја према полу и старости, 2022.

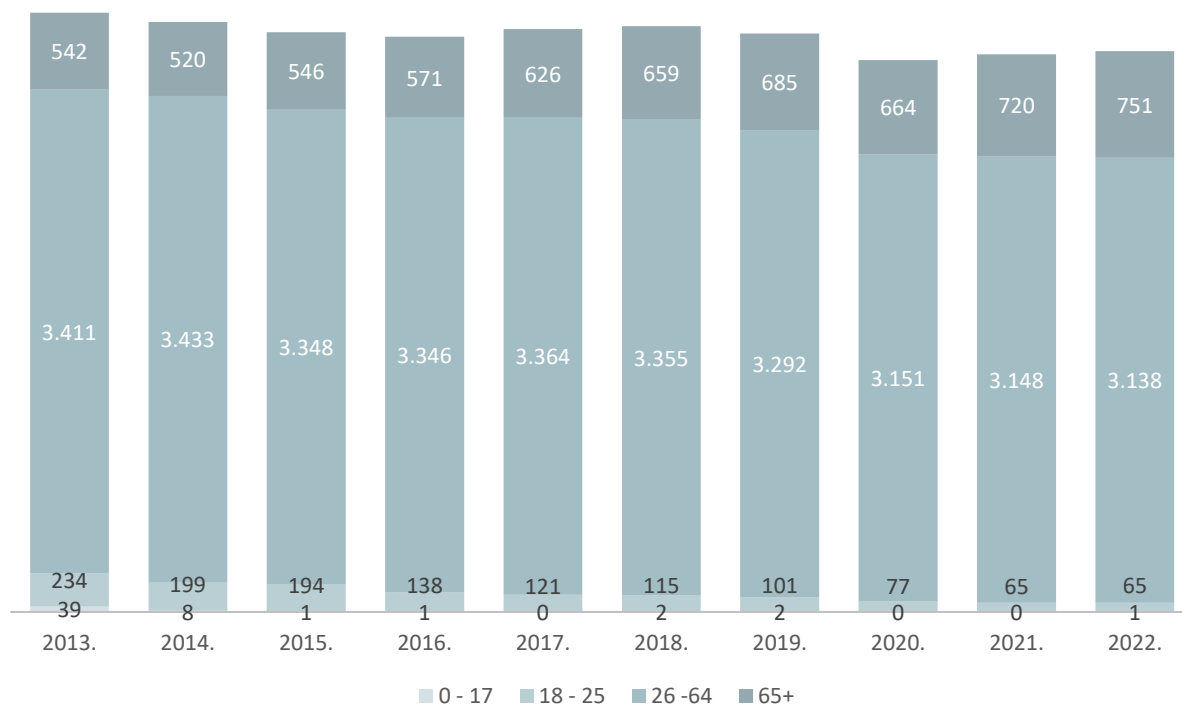
Узраст	Мушки		Женски		Укупно у току године	Укупно на дан 31.12.
	У току године	31.12.	У току године	31.12.		
0 - 17	1	1	0	0	1	1
18 - 25	41	40	25	25	66	65
26 - 64	1.791	1.677	1.539	1.461	3.330	3.138
65+	422	347	478	404	900	751
Укупно	2.255	2.065	2.042	1.890	4.297	3.955

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

У односу на 2013. годину (Графикон 3) у 2022. години укупан број корисника смањен је за 6,4%: број младих²¹ за 72,2%, одраслих за 8%, док је број старијих порастао за 38,6% што се може објаснити слабом развијеношћу одговарајућих услуга у локалној заједници за ову циљну групу и повезано са тим - дугогодишњим боравком корисника на домском смештају.

²¹ У 2013. години на смештају у установама за одрасле и старије ОСИ евидентирано је 234 младих.

Графикон 3 – Корисници домског смештаја према старосној структури на дан 31.12., 2013 – 2022.

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

Током 2022. године поднето је укупно 2.048 захтева за домски смештај (Табела 8), а на дан 31.12.2022. било је 363 корисника на листи чекања што је више од петогодишњег просека који износи 305

Табела 8 - Евиденција поднетих захтева за домски смештај, 2018 - 2022.

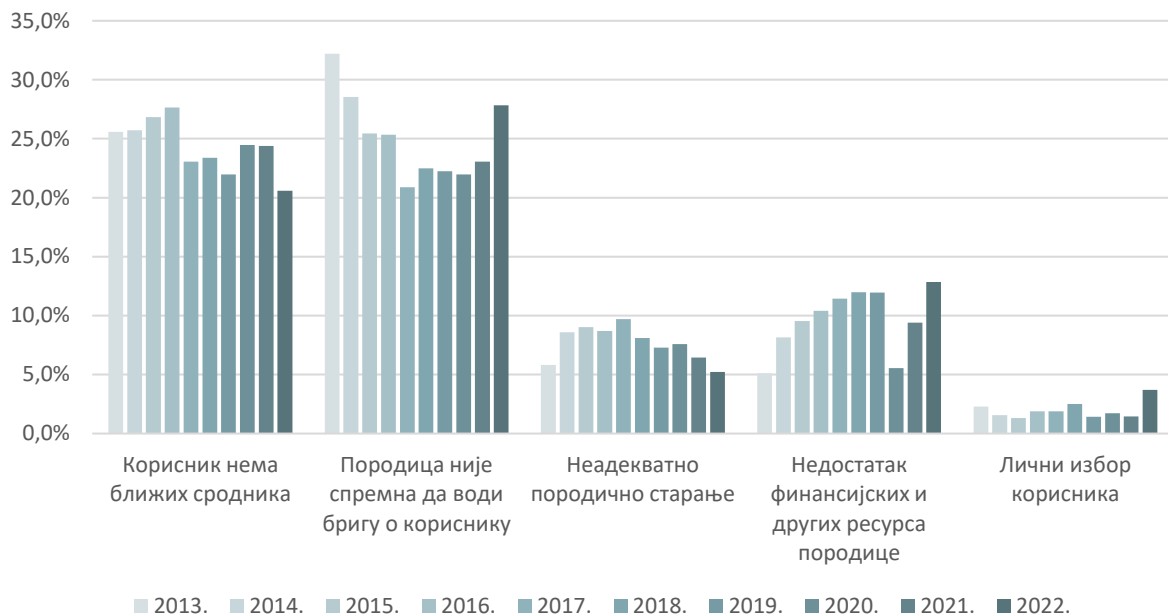
	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Укупан број поднетих захтева за домски смештај у току године	1.947	1.572	918	1.303	2.048

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

У 2022. години доминантни разлози смештаја корисника²² су да породица није спремна да води бригу о њима 27,8% и што немају ближих сродника 20,6% (Графикон 4). Породица не располаже финансијским и другим ресурсима да би се бринула о кориснику има удео од 12,8%, а неадекватно породично старање 5,2%.

²² За највећи број односно 1.179 корисника као разлог смештаја установе су навеле „остале разлоге“ без образложења о каквим разлозима је реч, због чега је, из методолошких разлога, овај податак у графикону 12 изостављен

Графикон 4 – Корисници према разлозима домског смештаја на дан 31.12., 2013 - 2022. (%)

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

3.2. Корисници према дужини боравка, врсти инвалидитета, контактима са породицом, старатељској заштити и разлозима престанка смештаја

У 2022. години доминантну категорију, са уделом од 32%, чине корисници који су на смештају дуже од 20 година. 21,6% корисника је у установама од 11 до 20 година што значи да 53,6% корисника у установама борави дуже од 11 година (Графикон 5), односно да је за више од половине корисника домски смештај постао трајни животни аранжман.

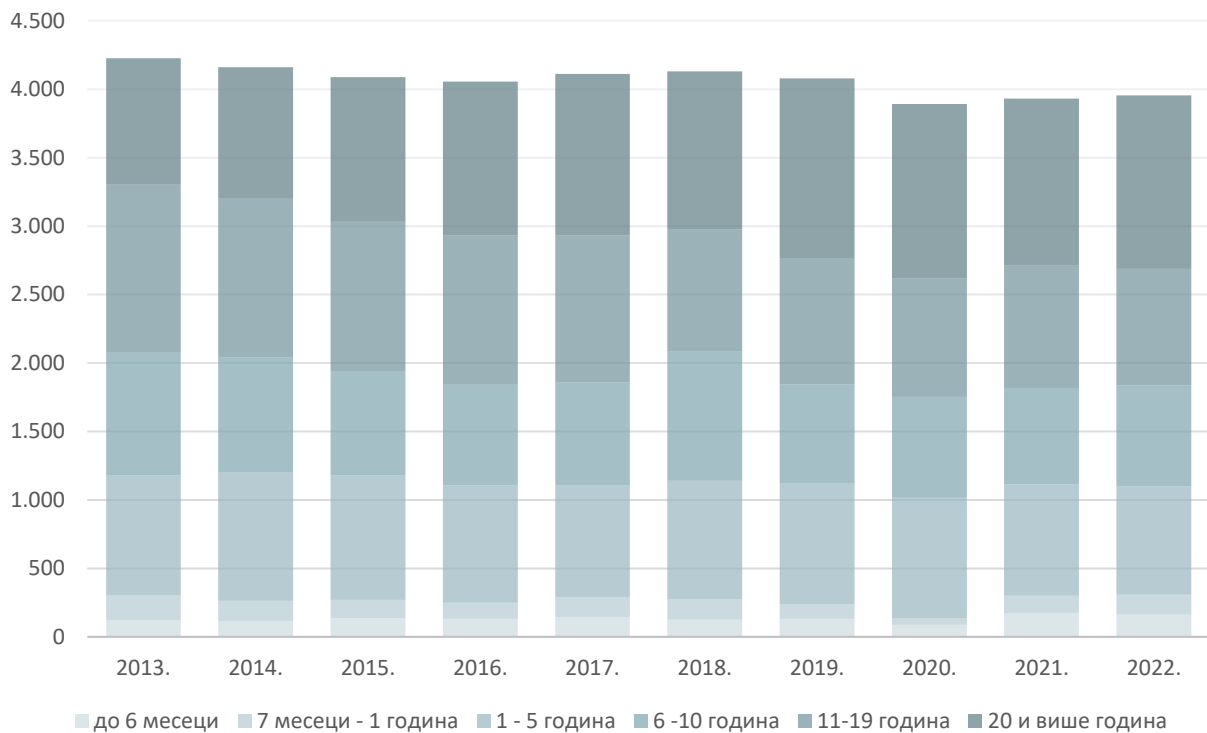
Само 4,1% корисника смештаја у 2022. години у установама је провело до 6 месеци, односно домски смештај је за њих био привремено решење како је и предвиђено Законом²³ и Правилником.²⁴

У односу на 2013. годину за 37% порастао је број корисника који у установи бораве дуже од 20 година, а за 33,9% је порастао број корисника који на смештају остају до 6 месеци. Код свих осталих интервала боравка на смештају забележено је смањење.

²³ Члан 52 Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

²⁴ Члан 23 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите "Службени гласник РС", бр. 42 од 14. маја 2013, 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

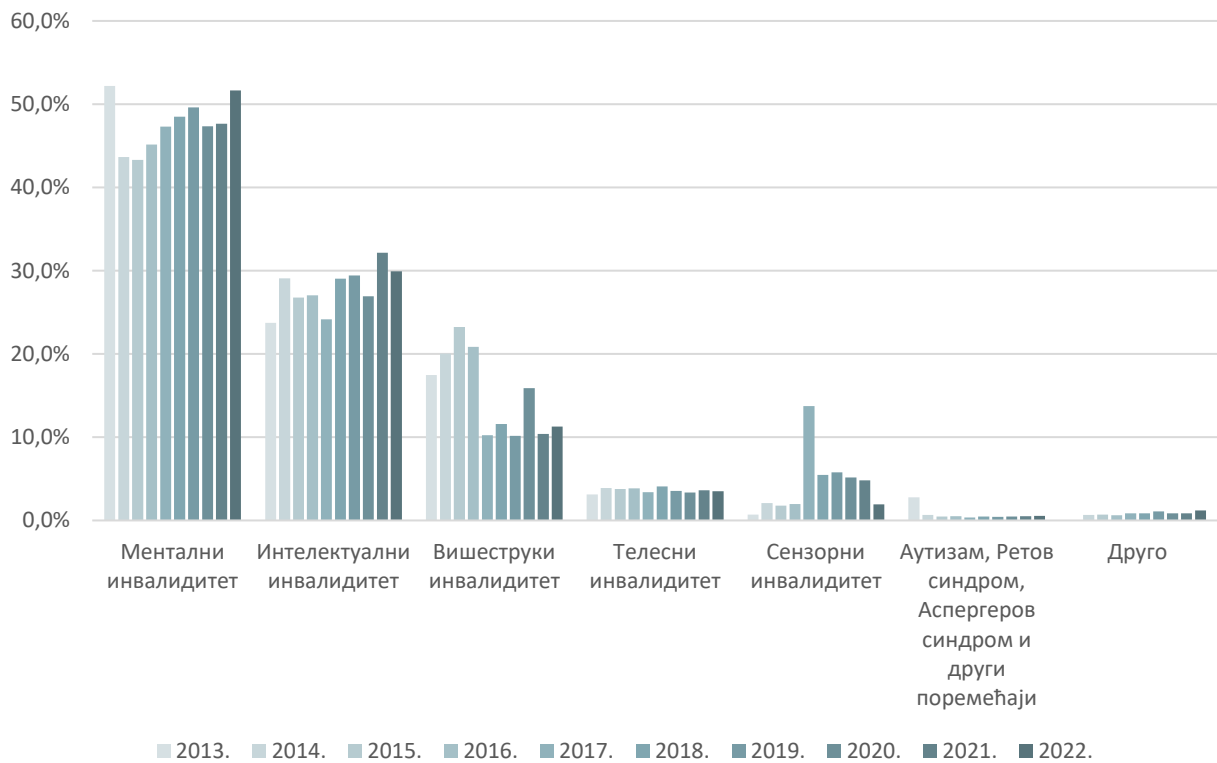
Графикон 5 – Структура корисника према дужини боравка на смештају на дан 31.12., 2013 - 2022.

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

У 2022. години доминантну категорију чине корисници са менталним инвалидитетом, са уделом од 51,6%, затим корисници са интелектуалним инвалидитетом са 29,9%, а вишеструки инвалидитет има 11,3% корисника. У посматраном десетогодишњем периоду (Графикон б) нема битних промена у структури корисника према врсти инвалидитета .

Графикон 6 – Корисници према врсти инвалидитета на дан 31.12., 2013-2022. (%)

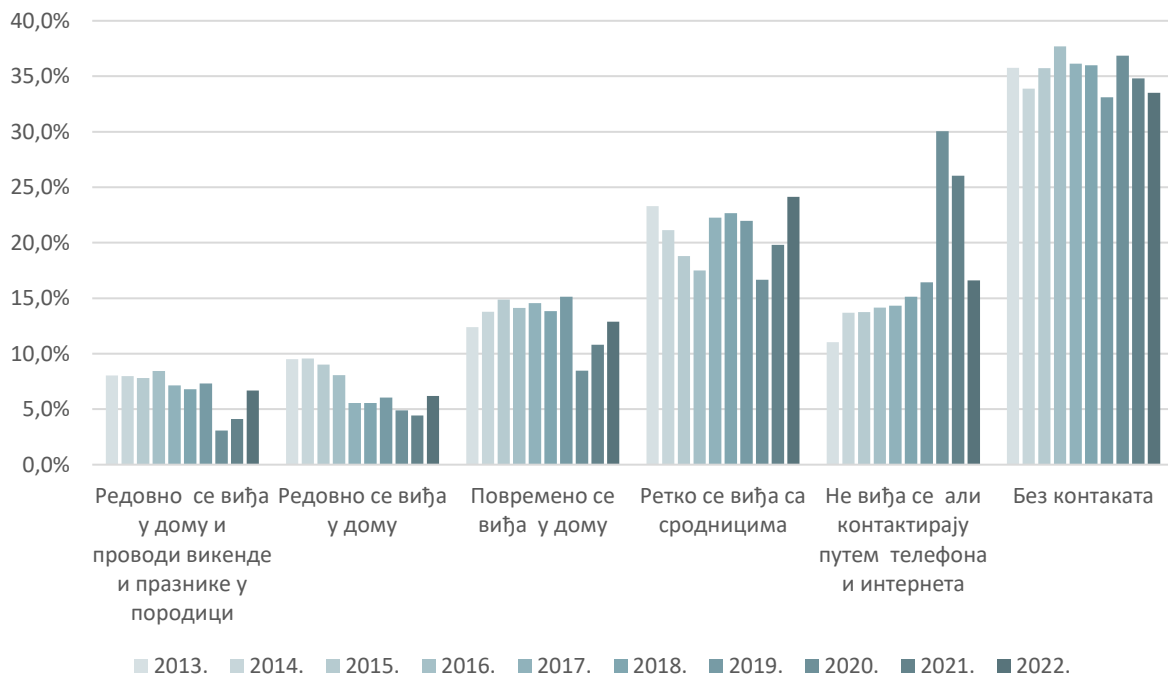

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

Када је реч о контактима са сродницима, у 2022. години 11,2% корисника немају сроднике, а од преосталог броја 29,8% није имало никакве контакте са сродницима, 21,4% се ретко виђало са њима без предвидљиве динамике, док се 14,7% није виђало са сродницима, али су били у редовном контакту путем телефона или интернета (Графикон 7). Број корисника који су у контакту путем телефона или интернета повећао за 137,5% у периоду 2013 – 2020. година, а у односу на 2020. годину смањено се за 42,8%.

Један од узрока тешкоћа у одржавању редовних односа са сродницима, осим прекинутих или дисфункционалних породичних веза, је континуирано висок удео корисника чије је место пребивалишта ван округа у коме се налази установа за смештај, са просечних 81,1% у десетогодишњем периоду.

Графикон 7 - Контакти корисника домског смештаја са сродницима 31.12., 2013 – 2022. (%)

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

У старатељској заштити у 2022. години доминира непосредно старатељство са уделом од 42,8% (Графикон 8). За 31,1% корисника старатељ је сродник или блиска особа, а 25,7% корисника није под старатељском заштитом. Посматрано у односу на 2013. годину, удео корисника под старатељством у просеку износи 74,3%. У последњих десет година број корисника према којима нису примењене мере старатељске заштите, односно који имају очувану пословну способност, смањио се за 13%.

Оваква ситуација није у складу са препорукама Међународне конвенције Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом донете 2006. године, коју је Република Србија ратификовала 2009. године²⁵. У члану 12 Конвенције, између осталог, предвиђа се да „Државе потписнице потврђују поново да особе са инвалидитетом свуда имају право на признање правне способности, особе са инвалидитетом уживају пословну способност на једнаким основама са другим лицима у свим областима и да ће државе потписнице предузети одговарајуће мере да особама са инвалидитетом омогуће приступ подршци која им може бити потребна за остваривање њихове пословне способности“.

²⁵Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом, „Службени гласник РС – 16 Међународни уговори“, бр. 42/2009

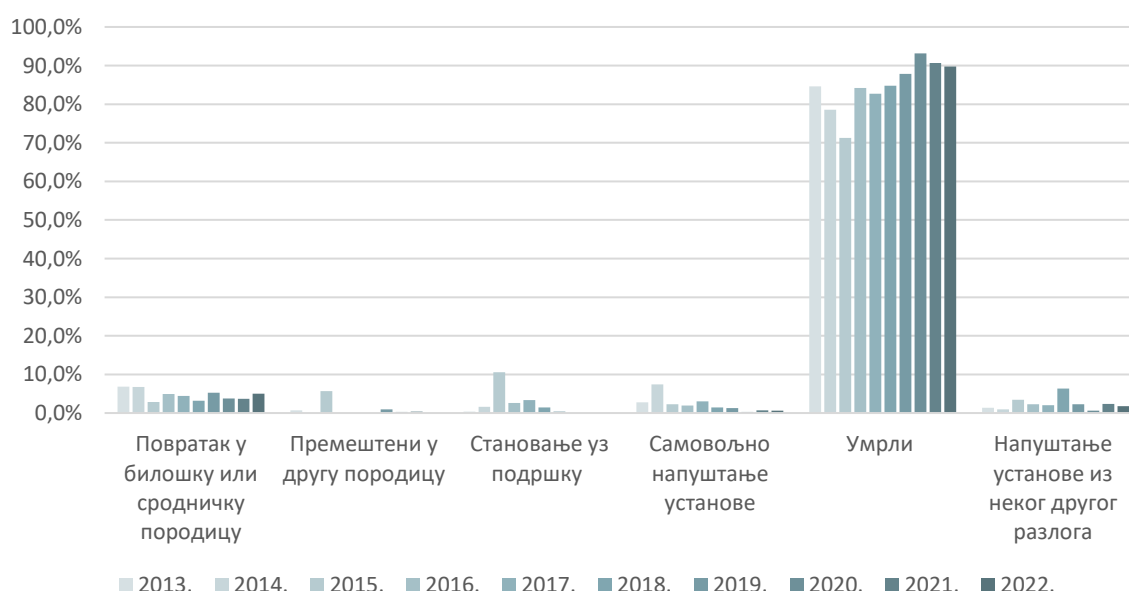
Графикон 8 - Корисници према старатељској заштити на дан 31.12., 2022.(%)

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

Доминантан разлог престанка смештаја корисника у 2022. години у 89,8% случајева је смрт услед болести, а исти тренд је присутан и у последњих десет година. Повратак у биолошку или сродничку породицу, као најоптималнији исход домског смештаја, био је присутан код свега 5% корисника и нема значајнијих одступања у посматраном десетогодишњем периоду (Графикон 9). У 2022. години 10 корисника или 2,9% од укупног броја је премештено у неку другу установу за домски смештај, што је на нивоу десетогодишњег просека који износи 3,3%.

Графикон 9 - Број корисника за које је прекинут смештај према разлозима прекида смештаја, 2013 – 2022.(%)

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

4. ПРУЖАЊЕ УСЛУГЕ СМЕШТАЈА

4.1. Услови становања корисника – смештајни капацитети, приступачност установа

У структури смештајних капацитета, са уделом од 32%, доминирају собе које имају између пет и девет кревета. Према заступљености следе: четворокреветне са 26,4%, двокреветне са 20,8% и трокреветне са уделом од 16,9%. Најмање је једнокреветних соба - 3,6% и соба са више од 10 кревета - 1%.

Ако имамо у виду да је сваке године у овим установама веома висок степен искоришћености смештајних капацитета, а доминирају вишекреветне собе, питање је да ли и у којој мери могу бити испуњени минимални структурални стандарди²⁶ којима се, између осталог, предвиђа да је простор у спаваоницама прилагођен корисницима и да у вишекреветним собама сваки корисник има право на 5m² свог простора.

Кроз годишње извештаје о раду евидентирају се поједини аспекти приступачности установа - постојање рампи, рукохвата, приступачног лифта, приземља и тоалета. Према извештајима у 2022. години, установе за смештај одраслих у већој мери задовољавају испитиване параметре приступачности, али је јасно да је неопходно да све установе буду у потпуности приступачне, имајући у виду кориснике којима су намењене (у 80% установа постоје рампе, све установе имају рукохвате и приступачно приземље као и приступачне тоалете).

4.2. Стручни послови социјалне заштите – процена, одређивање степена подршке, индивидуални план

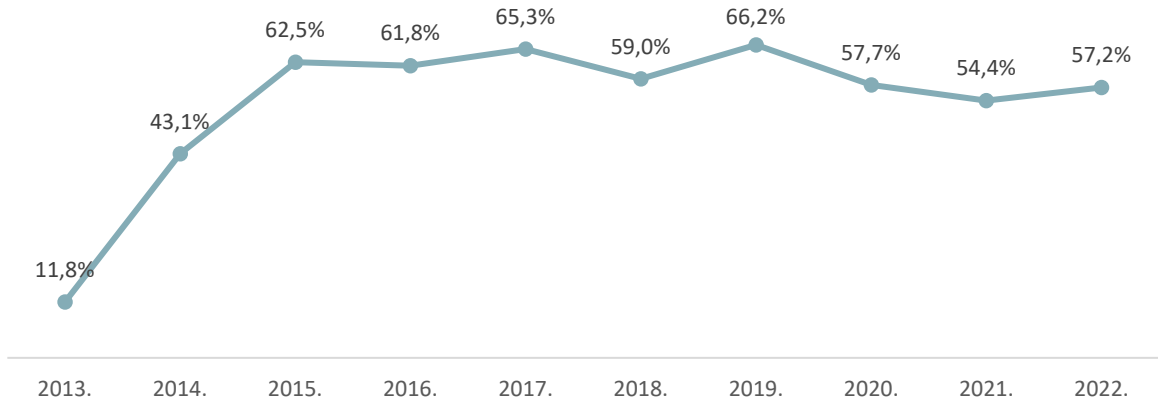
У току 2022. године реализовано је укупно 2.456 процена, односно процена је реализована за 57,2% корисника што је на нивоу десетогодишњег просека који износи 53,9% (Графикон 10).

Процена²⁷ потреба, снага, ризика, способности и интересовања корисника и других лица значајних за корисника, као и процена капацитета пружаоца услуге врши се након пријема корисника и периодично током пружања услуге у роковима утврђеним индивидуалним планом услуге, односно посебним стандардом за одређену услугу. Процену врши стручни радник уз учешће корисника, по потреби и законског заступника или другог лица значајног за корисника. Уколико је центар за социјални рад упутио корисника, процена се врши на основу процене центра.

²⁶ Члан 34 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите "Службени гласник РС", бр. 42 од 14. маја 2013, 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

²⁷ Члан 13 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите "Службени гласник РС", бр. 42 од 14. маја 2013, 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

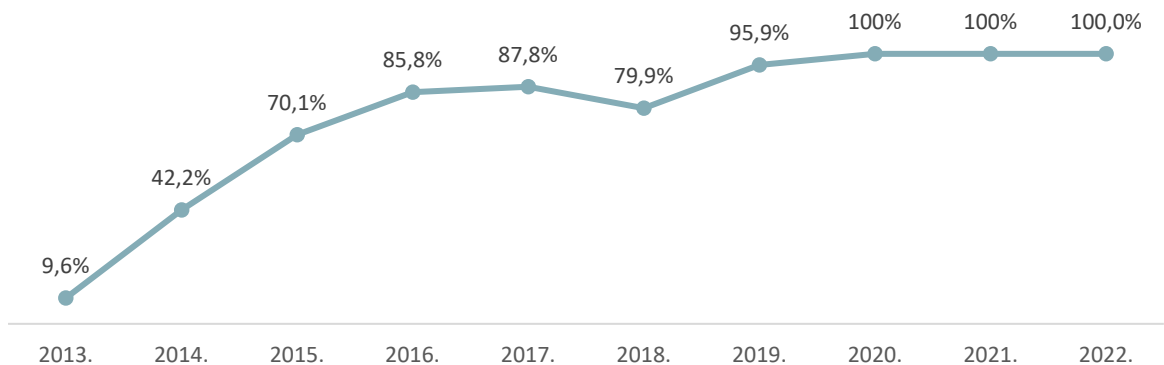
Графикон 10 – Удео корисника за које је извршена процена потреба, 2013 - 2022.(%)

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

У односу на резултате процене одређује се степен подршке кориснику и израђује индивидуални план услуге. На дан 31.12.2022. установљен је степен подршке за све кориснике на смештају (Графикон 11).

Графикон 11 – Удео корисника за које је реализована процена степена подршке на дан 31.12., 2013 – 2022.(%)

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

Степен подршке²⁸ одређује се имајући у виду целокупно индивидуално функционисање корисника и врсте потребне помоћи, у односу на:

- 1) способност непосредне бриге о себи;
- 2) учествовање у активностима живота у заједници.

Правилником су дефинисана четири степена подршке²⁹:

²⁸ Члан 14 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите "Службени гласник РС", бр. 42 од 14. маја 2013, 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

²⁹ Члан 15 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите "Службени гласник РС", бр. 42 од 14. маја 2013, 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

I степен – корисник није способен да се самостално брине о себи и укључи у активности дневног живота у заједници, због чега му је потребно физичко присуство и континуирана помоћ другог лица.

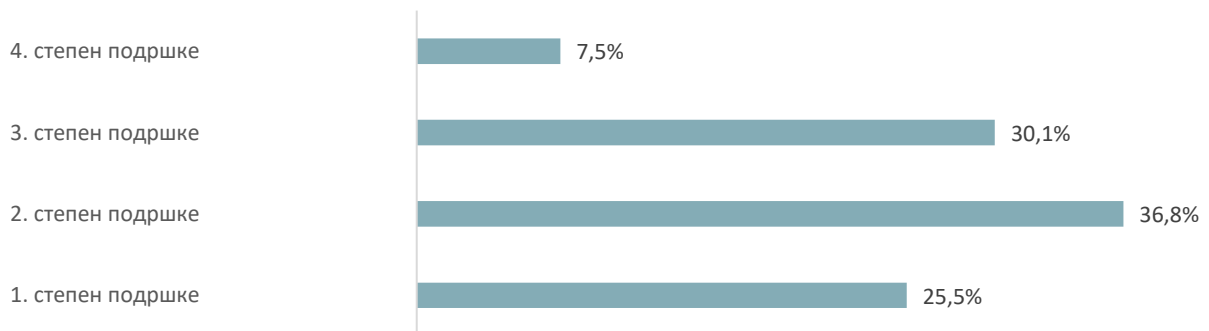
II степен – корисник може да брине о себи и да се укључи у активности дневног живота у заједници уз физичко присуство и помоћ другог лица.

III степен – корисник може да брине о себи и да се укључи у активности дневног живота у заједници, али му је услед недовољно развијених знања и вештина потребан надзор и подршка другог лица.

IV степен – корисник самостално или уз подсећање, може да обавља све животне активности.

У 2022. години доминирају корисници са другим и трећим степеном подршке – укупно 67%³⁰ (Графикон 12).

Графикон 12 – Корисници према процењеним степенима подршке, 31.12.2022.(%)

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

У последње три године корисници са другим и трећим степеном подршке имају високо просечно учешће од 66,7% (Табела 9), што значи да значајан број корисника има капацитете да функционише изван домског смештаја, односно у заједници, уз одговарајућу подршку, а под тим се пре свега мисли на коришћење услуге становања уз подршку за особе са инвалидитетом.

Табела 9 – Корисници према процењеним степенима подршке 31.12., 2020 – 2022. (%)

	2020.	2021.	2022.	Просек
1. степен подршке	25,0%	25,6%	25,5%	25,4%
2. степен подршке	37,7%	37,7%	36,8%	37,4%
3. степен подршке	29,0%	28,9%	30,1%	29,3%
4. степен подршке	8,3%	7,9%	7,5%	7,9%
Укупно	100,0%	100,0%	100,0%	

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

³⁰ Установе за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом 20 преваходно смештају одрасле и старије са процењеним 1. и 2. степеном подршке

Индивидуални план услуге³¹, обавезно садржи:

- 1) циљеве који се желе постићи пружањем услуге;
- 2) очекиване исходе;
- 3) конкретизоване активности које ће се предузимати, укључујући и активности у процесу прилагођавања;
- 4) временски оквир у којем се реализује индивидуални план услуге;
- 5) рок за поновни преглед индивидуалног плана услуге;
- 6) имена лица одговорних за реализацију индивидуалног плана услуге.

У изради индивидуалног плана учествује стручни радник, корисник или његов законски заступник, задужени запослени, а по потреби и други стручњаци у организацији и заједници. У изради учествује и водитељ случаја упутног центра за социјални рад, ако је корисник упућен преко центра за социјални рад.

У 2022. години индивидуални план услуга израђен је за 83,1% корисника што је знатно више од десетогодишњег просека који износи 64,7%. Посматрано по узрастима, најповољнија ситуација је код одраслих 85,5%, затим код старијих 76,6%. У најнеповољној ситуацији су млади корисници: индивидуални планови услуге сачињени су за само 48,5% младих.

Посматрано у десетогодишњем периоду највиши удео сачињених планова је за старије и у просеку износи 65,9%, док је просек за одрасле 65,1%. Просек за младе је најнижи и износи 44,7%.

4.3. Процедуре у установи – интерни тимови за борбу против насиља над корисницима, рестриктивне мере, интерна евалуација

У 14 установа постоје интерни тимови за поступање у случајевима насиља над корисницима. У 2022. години интерним тимовима је пријављено укупно 36 жалби због насиља над корисницима, 34 за физичко насиље, једна жалба на сексуално насиље и једна на економску експлоатацију. 28 жалби је прослеђено упутним органима старатељства. Поднето је 12 кривичних пријава против починилаца насиља – 11 корисника и једног запосленог у установи.

У 2022. години у три установе су примењене рестриктивне мере за укупно 104 корисника. Рестриктивни поступци и мере према корисницима³² који својим понашањем доводе у опасност себе, друге кориснике, особље, посетиоце или имовину, примењују се искључиво на основу планираних, праћених, надгледаних и временски ограничених интервенција, у складу са посебним прописом. За ограничавање кретања, изолацију или контролу понашања корисника пружалац услуге прописује процедуре, одређује лице одговорно за одобравање рестриктивних поступака и мера и води

³¹ Члан 16 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите "Службени гласник РС", бр. 42 од 14. маја 2013, 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

³² Члан 18 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите "Службени гласник РС", бр. 42 од 14. маја 2013, 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

евиденцију о њиховој примени, у складу са посебним прописом.

У 2022. години интерна евалуација за испитивање задовољства корисника спроведена је у седам установа. Пружалац услуге у обавези је да најмање једном годишње спроводи интерну евалуацију квалитета пружених услуга³³, која укључује испитивање задовољства корисника, односно њихових заступника.

У 14 од укупно 16 установа здравствена заштита корисника организована је у оквиру установе.

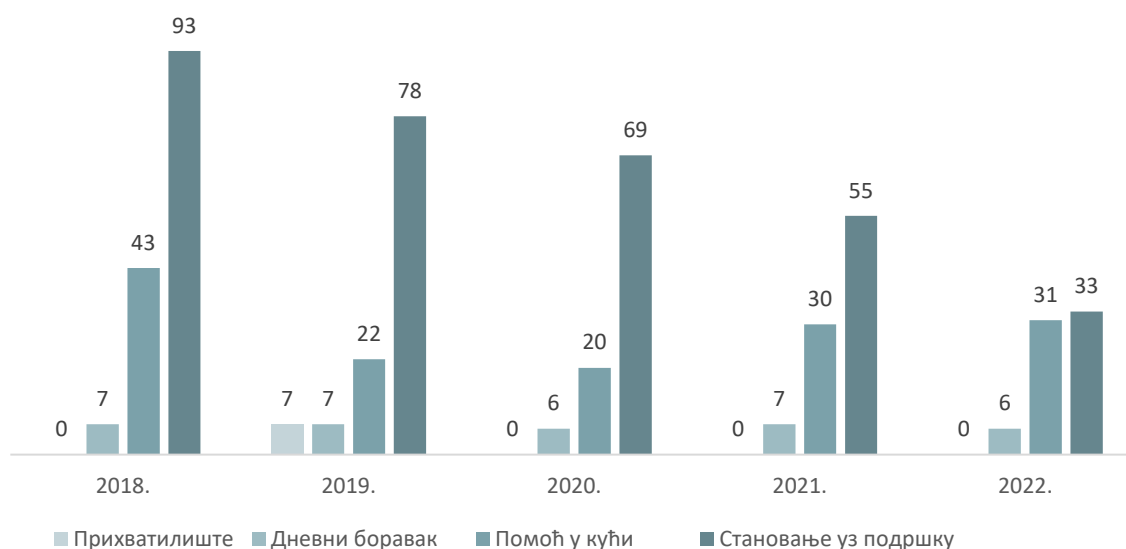
³³ Члан 19 Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите "Службени гласник РС", бр. 42 од 14. маја 2013, 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

5. ПРУЖАЊЕ ДРУГИХ УСЛУГА ИЗ СИСТЕМА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Установе за смештај могу пружати и друге услуге из система социјалне заштите, у складу са Правилником о лиценцирању организација социјалне заштите³⁴ и Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите³⁵, али је лиценцирање могуће само за оне услуге које препознаје постојећи Правилник односно за оне за које постоје дефинисани минимални структурални и функционални стандарди.

У 2022. години, установе су пружале три услуге које подлежу лиценцирању: *становање уз подршку, дневни боравак и помоћ у кући*. Услугу становања уз подршку су пружале три установе, од којих ниједна нема лиценцу за пружање услуге. Број корисника становања уз подршку смањено се у петогодишњем периоду за 64,5%. Услугу помоћи у кући пружала је само једна установа која је лиценцу стекла у 2021. години³⁶, а број корисника се у петогодишњем периоду смањено за 27,9%. Услугу дневног боравака је такође пружала само једна установа³⁷ која је стекла лиценцу у 2021. години и имала је шест корисника, што је за 14,3% мање у односу на 2018. годину. Посматрано у петогодишњем периоду, укупан број корисника све три услуге смањено се за 51% (Графикон 13).

Графикон 13 – Друге услуге које подлежу лиценцирању, које је установа пружала у току године према броју корисника, 2018 - 2022.

Извор: Извештаји установа за смештај одраслих и старијих особа са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним инвалидитетом

³⁴ "Службени гласник РС", бр. 42/2013 од 14.5.2013. године, а ступио је на снагу 22.5.2013.

³⁵ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, "Службени гласник РС", бр. 42 од 14. маја 2013, 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.

³⁶ Дом за смештај душевно оболелих лица "Свети Василије Острошки – Чудотворац, Нови Бечеј

³⁷ „Срце у Јабуци“, Јабучка, Панчево

Од услуга за које још увек не постоје минимални структурални и функционални стандарди те се не могу лиценцирати, само једна установа - Дом за смештај душевно оболелих лица "Свети Василије Острошки Чудотворац" из Новог Бечеја - је пружала две услуге: *клуб за дневни боравак пензионера и храну на точковима*. Клуб за дневни боравак пензионера у 2022. години имао је 190 старијих корисника што је смањење од 11,2% у последњих пет година. Услугу хране на точковима користила су 42 старија корисника, што је за 16% мање у односу на 2018. годину, а у односу на 2020. годину, када је ову услугу користило највише корисника³⁸, представља смањење за 40,8%.

³⁸ 71 старији корисник

6. ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧЦИ

Прописани капацитет домског смештаја је 4.339 и непромењен је од 2012. године. Попуњеност капацитета на дан 31. децембра је висока и у просеку износи 91,9%. У 2022. години у овим установама смештено је за 8,6% корисника више у односу на 2021. годину, док у односу на 2013. годину повећање износи 29,3%. Евидентирано је и 2.048 захтева за смештај, што је повећање од 22,6% у односу на 2021. годину. Просечан број потенцијалних корисника који чекају на смештај у десетогодишњем периоду износи 252, што указује да су потребе за смештајем у овим врстама установа континуиране.

На листама чекања и међу новосмештеним корисницима све више је особа са вишеструким инвалидитетом или са различитим облицима деменције чије потребе превазилазе постојеће професионалне капацитете запослених³⁹. Све хетерогенија структура корисника за последицу има тешкоће при реализацији радно-реhabилитационих процеса и других делатности установа, мањак времена за стручне послове, високу флукуација стручних радника и сарадника, недовољан број неопходних здравствених кадрова и све присутнији синдром сагоревања код професионалаца.

У последњих десет година, број корисника на смештају премашује прописани капацитет, а број новопримљених се креће између 6% и 8%, што указује на веома ниску флукуацију. Више од половине корисника на смештају је дуже од 11 година. На дан 31.12.2022. године у установама је било 3.955 корисника, што је за 6,4% мање у односу на 2013. годину. У старосној структури доминирају одрасли са просечим уделом од 79,4%. Према врсти инвалидитета, најзаступљенији су корисници са менталним инвалидитетом, 51,6%. Посматрано у десетогодишњем периоду, најчешћи разлог смештаја је немогућност породице да се стара о кориснику.

У 2022. години 72,5% корисника је лишено пословне способности што је на нивоу десетогодишњег просека који износи 74,3%. У протеклих десет година број корисника за које нису предузете мере старатељске заштите смањено се за 13%. Чињеница да је већина корисника лишена пословне способности, у значајној мери отежава њихову интеграцију у заједницу.

Стручни радници у установама наводе да са већином упутних органа старатељства начелно имају коректну сарадњу⁴⁰, а најчешћи проблеми су непотпуно и неажурно достављање неопходне документације о кориснику, недовољно ангажовање водитеља случаја у стручним поступцима, а нарочито њихове ретке посете корисницима на смештају које превазилазе нормативом предвиђене рокове, чак и у ситуацијама када је упутни ЦСР територијално близу датој установи и у последњих десет година старатељи су у просеку за 41,6% корисника.

Достизање структуралних стандарда установа је отежано чињеницом да 68,8% установа има капацитет преко нормативом предвиђеног броја корисника и да су даље

³⁹ Подаци из наративних извештаја установа

⁴⁰ Подаци из наративних извештаја установа

најзаступљеније вишекреветне собе. У погледу функционалних стандарда, најоптималнија ситуација је у стручним пословима који се тичу одређивања степена подршке корисника па су у 2022. години, као и у претходне две године, степени подршке одређени за све кориснике на смештају. Међутим, у домену сачињених процена потреба корисника и на основу њих израђених индивидуалних планова подршке, ситуација је неповољна када је реч о младим и одраслим корисницима. У 2022. години урађена је процена потреба за 69,7% младих, а израђено је свега 48,5% индивидуалних планова услуге. За одрасле кориснике, који представљају доминантну старосну категорију у овим установама, процена потреба урађена је за свега 33,2% одраслих. Налази указују да стручним радницима у установама недостаје препознавање важности процена процена као фазе у стручном поступању који је основ за израду индивидуалног плана услуге. Ни планирање, као фаза стручног поступка којим се задовољавају потребе корисника, се не спроводи у складу са стандардима, што суштински представља угрожавање права корисника и неповољно утиче на његов квалитет живота на домском смештају.

Доминантан разлог престанка смештаја је смрт услед болести, са просечних 84,8% у десетогодишњем периоду. Удео позитивних исхода домског смештаја, у смислу повратка у биолошку или сродничку породицу или прелазак на коришћење услуге становања уз подршку у 2022. години је изразито мали. Само 5% корисника се вратило у породицу или код сродника, а од 2020. године ниједан корисник није почео да користи услуге становања уз подршку, иако је трећина са процењеним трећим степеном подршке, што значи да би за очување и унапређење њихових личних капацитета ова услуга била адекватније решење од домског смештаја. Услуга становања уз подршку, као и све остале услуге подршке за самосталан живот, је важна за процес деинституционализације, јер са једне стране обезбеђује укључивање особа са инвалидитетом у образовне, радне и друге процесе у заједници, а са друге пружа помоћ и подршку у становању, задовољавању свакодневних потреба и вођењу што самосталнијег живота.

Истраживање о лиценцираним пружаоцима локалних социјалних услуга из 2021. године⁴¹ је показало да су најнеповољнији трендови забележени управо код пружалаца услуге становање уз подршку – смањење ионако малог броја пружалаца (само четири пружаоца услуге становања уз подршку за особе са инвалидитетом, од чега су три пружали услугу корисницима у 2021. години), броја запослених и броја корисника и највећи дисконтинуитет у пружању услуге. Ово је услуга са најмањим бројем запослених у 2021. години и налази о броју запослених указују на нестабилност ове услуге и неопходности да се она системски подржи, имајући у виду њен значај за кориснике, као и да Закон омогућава да се, за особе са инвалидитетом, услуга у мање развијеним општинама финансира са националног нивоа.

Ни друге локалне социјалне услуге намењене одраслим особама са инвалидитетом – предах смештај, дневни боравак и персонална асистенција – немају неопходну распрострањеност ни доступност за ову циљну групу. У 2021. години на територији

⁴¹ Извештај о услугама социјалне заштите на локалном нивоу које пружају лиценцирани пружаоци услуга 26 у 2021. години, доступан на сајту РЗСЗ <http://www.zavodsz.gov.rs/media/2454/izvestaj-lplu-2021.pdf>

Републике Србије постојала су три лиценцирана пружаоца услуге предах смештаја, од чега су два у највећим градовима⁴². Дневни боравак за особе са инвалидитетом био је присутан у 51 односно у 31,7% општина, а услуга Персонални асистент у 28 односно у 17,1% општина на територији Србије.

Немогућност задовољавања функционалних и структуралних стандарда утиче на могућност лиценцирања установа као пружалаца услуга социјалне заштите: домског смештаја и локалних социјалних услуга. На дан 31.12.2022. године само две установе су имале лиценцу за пружање услуге домског смештаја и то ограничену⁴³, а већина локалних социјалних услуга⁴⁴ нема лиценцу. Такође, услуге у заједници које ове установе пружају су скромне, и по броју пружалаца и по броју корисника⁴⁵ те већином нису лиценциране. Пред установама је, дакле, још много изазова у процесу трансформације, што директно утиче на актуелни квалитет услуга пружених корисницима и на квалитет и ефикасност рада професионалаца који су у њима запослени.

Налази истраживања Републичког завода за социјалну заштиту⁴⁶ су показала да су улагања локалних самоуправа у развој и одржање лиценцираних пружалаца локалних услуга у заједници, посматрано у целини за све услуге, и даље неравномерна и недовољна како би се задовољиле потребе људи за услугама социјалне заштите, односно да би се смањио притисак на установе за смештај. Разлог томе пре свега треба тражити у нестабилним изворима финансирања и недовољном разумевању локалних самоуправа за неопходност развоја услуга социјалне заштите. Основни проблем код финансирања услуга социјалне заштите на локалним нивоу⁴⁷ је, пре свега, неравномерно финансирање које није увек у вези ни са степеном развоја општине ни укупним износом буџета локалне самоуправе, већ пре свега са постављањем приоритета руководства локалне самоуправе, где врло често расходи за социјалну заштиту не осликавају реалну потребу становништва за услугама.

Недовољна развијеност локалних услуга по броју, садржају, обухвату корисника и територији на којој су доступне, основни је разлог константно високог броја корисника домског смештаја за особе са инвалидитетом, посебно лица са интелектуалним и менталним тешкоћама.

⁴² Београд и Ниш, трећи је у Шапцу

⁴³ Која се може издати само једном, најдуже на пет година

⁴⁴ Од оних које су подложне лиценцирању

⁴⁵ У петогодишњем периоду смањење броја корисника за све услуге које пружају

⁴⁶ Извештај о услугама социјалне заштите на локалном нивоу које пружају лиценцирани пружаоци услуга за период 2016 – 2020, доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/>

⁴⁷ Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022- 27 2026, "Службени гласник РС", број 12 од 1. фебруара 2022.

7. ПРЕПОРУКЕ

- Нормативно усаглашавање Уредбе о мрежи установа социјалне заштите⁴⁸ са Законом о социјалној заштити⁴⁹ у погледу капацитета за смештај као основним предусловом за постизање циљева предвиђених трансформацијом и деинституционализацијом установа за одрасле са инвалидитетом.
- Даљи интензиван рад на трансформацији установа - испуњавање структуралних и функционалних стандарда предвиђених постојећим Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите⁵⁰.
- Измена и допуна постојећег Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите у смислу дефинисања минималних стандарда за услуге које се пружају, а до сада се нису могле лиценцирати јер их Правилник не препознаје.
- Доносиоци одлука из свих релевантних система да препознају и одговоре на потребе запошљавања одређених здравствених профила који у овом тренутку недостају у установама, а идентификовани су као неопходни за даљи рад са корисницима.
- Подизање свести доносилаца одлука у локалним самоуправама о важности установа за смештај одраслих са инвалидитетом као локалног ресурса и значаја успостављања нових локалних услуга за којима постоји потреба.
- Виши ниво ангажовања стручних радника установа у стручним пословима социјалне заштите и водитеља случаја из упутних ЦСР у свим нормативно предвиђеним доменама битним за квалитет живота и поштовање права корисника на домском смештају.
- Постизање вишег нивоа сарадње водитеља случаја из упутних ЦСР са стручним радницима у установама - са посебним нагласком на преиспитивање и враћање пословне способности корисницима.

⁴⁸ Службени гласник РС, бр. 16 од 7. марта 2012, 12 од 5. фебруара 2013.

⁴⁹ Службени гласник РС, бр. 24/2011)

⁵⁰ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, „Службени гласник РС“, бр. 42 од 14. маја 2013., 89 од 16. новембра 2018, 73 од 11. октобра 2019.